

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

**ZLATI MATURANTI:
EMPIRIČNA ANALIZA PREHODA NA TERCIARNO
IZOBRAŽEVANJE**

Ljubljana, julij 2010

TANJA DOMAJNKO

IZJAVA

Študentka Tanja Domajnko izjavljam, da sem avtorica tega diplomskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom dr. Jane Žnidaršič, in da dovolim njegovo objavo na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne: _____ Podpis: _____

KAZALO

UVOD	1
1 SREDNJEŠOLSKO IZOBRAŽEVANJE	2
1.1 SPLOŠNA MATURA	4
1.1.1 <i>Zlati maturanti splošne mature</i>	5
1.1.2 <i>Zlati maturanti v številkah</i>	6
1.2 POKLICNA MATURA	8
2 TERCIARNO IZOBRAŽEVANJE	10
2.1 VPIS V ŠTEVILKAH	11
2.2 MNOŽIČNOST SREDNJEŠOLSKEGA IN TERCIARNEGA IZOBRAŽEVANJA	19
3 IZOBRAŽEVANJE IN KONKURENČNOST GOSPODARSTVA	20
SKLEP	22
LITERATURA IN VIRI	25

KAZALO TABEL

<i>Tabela 1: Število dijakov, ki so v šolskem letu 2008/2009 končali srednješolsko izobraževanje.....</i>	<i>3</i>
<i>Tabela 2: Podatki o maturantih splošne mature po letih.....</i>	<i>6</i>
<i>Tabela 3: Delež maturantk v uspehu po letih.....</i>	<i>7</i>
<i>Tabela 4: Podatki o maturantih poklicne mature po letih.....</i>	<i>9</i>
<i>Tabela 5: Število dijakov zaključnih letnikov, ki so oddali prvo prijavo, obdobje petih let.....</i>	<i>11</i>
<i>Tabela 6: Vpisna mesta po vrsti študijskih programov za obdobje petih let.....</i>	<i>12</i>
<i>Tabela 7: Vpisna mesta po načinu študija za obdobje petih let.....</i>	<i>13</i>
<i>Tabela 8: Vpis zlatih maturantov od leta 2005-2009.....</i>	<i>16</i>

KAZALO SLIK

<i>Slika 1: Struktura zlatih maturantov.....</i>	<i>7</i>
<i>Slika 2: Pregled glede na število izbranih predmetov na višji ravni zahtevnosti.....</i>	<i>8</i>
<i>Slika 3: Študentje terciarnega izobraževanja po spolu v študijskem letu 2009/2010.....</i>	<i>12</i>
<i>Slika 4: Delež študentov glede na način študija 2009/2010.....</i>	<i>13</i>
<i>Slika 5: Obseg vpisanih študentov v terciarno izobraževanje v študijskem letu 2009/2010.....</i>	<i>14</i>
<i>Slika 6: Število prvih prijav po univerzah v letu 2009/2010.....</i>	<i>15</i>
<i>Slika 7: Delež prekoračitev prijav v študijske programe glede na vpisna mesta 2009/2010.....</i>	<i>15</i>
<i>Slika 8: Vpis zlatih maturantov po fakultetah v obdobju petih let.....</i>	<i>17</i>
<i>Slika 9: Diplomanti terciarnega izobraževanja.....</i>	<i>19</i>

UVOD

Človeški kapital je neprecenljiva vrednota vsake države. Skrb za razvoj tega kapitala je prednostna naloga politike in je del strateških načrtov države. Načrtovanje razvoja kot nenehen proces mora upoštevati vpetost izobraževanja in usposabljanja v širše, spreminjajoče se družbeno okolje. Pri tem se opira na raven razvoja gospodarstva, ki po svojih kazalnikih oblikuje potrebe po stopnji in vrsti izobrazbe ali usposobljenosti zaposlenih.

Republika Slovenija, kot veliko drugih držav, ima težave z gospodarstvom in njegovo uspešnostjo. Ena izmed rešitev za izhod iz teh težav so lahko bolj sposobni ljudje. Zato sem si za cilj diplomske naloge izbrala preučiti zlate maturante, ki so kot »crème de la crème« slovenske srednješolske populacije. Vemo, da moraš biti ne le izjemno inteligenčen, ampak tudi priden, delaven, da postaneš zlat maturant. Tvorijo elitni, perspektivnejši del naše družbe. Prvikrat se pokažejo celi Sloveniji pri opravljanju mature. Zanima me, kakšni so kriteriji za zlate maturante, kam se naprej vpisujejo na fakultete in na splošno, kaj se z njimi zgodi po končani srednji šoli.

V Lizbonski strategiji je osnovno načelo in rdeča nit opredelitev vizije razvoja Evropske unije: EU naj do leta 2010 postane najbolj konkurenčno in dinamično, na znanju zasnovano gospodarstvo na svetu, sposobno trajnostne gospodarske rasti, z več in boljšimi delovnimi mesti in večjo socialno povezanostjo. Ta vizija EU je hkrati tudi vizija za vsako državo članico (Lakota, 2006, str. 41).

S tem razlogom sem se dotaknila tudi celotnega izobraževalnega sistema v Sloveniji, da bi odkrila, če smo res konkurenčni ostalim članicam Evropske unije ali se morda tu skriva razlog za našo gospodarsko neuspešnost.

Ministri, pristojni za visoko šolstvo, med njimi tudi slovenski, so z Bolonjsko deklaracijo sprejeli skupni cilj ustvariti odprt in konkurenčen evropski visokošolski prostor, ki bo evropskim študentom in diplomantom omogočal prosto gibanje in zaposljivost. Dosegli naj bi ga z vzpostavitvijo primerljivih in preglednih visokošolskih struktur in stopenj, vzajemnim priznavanjem relevantnih in primerljivih visokošolskih kvalifikacij ter vzpostavitvijo medsebojno priznanih kreditnih sistemov (Prah, 2009, str. 42).

V prvem delu naloge sem se osredotočila na tisti del srednješolskega izobraževanja, ki kandidatom omogoča nadaljevanje izobraževanja na visokošolskih in univerzitetnih študijih. Zanimalo me je, kakšna je razlika med poklicno in splošno maturo, kolikšen je delež maturantov, ki vsako leto zaključijo izobraževanje in koliko med njimi je zlatih maturantov.

V drugem delu naloge sem analizirala, kakšni so vpisni pogoji in kolikšen del maturantov se odloča za nadaljnjo izobraževanje. Kateri študiji so tisti, ki so tudi bolj oblegani. Ker znanje ni pomembno samo zase in ima pozitiven vpliv na gospodarsko rast vsake države, me je zanimalo,

kakšni so bodoči trendi izobraževanja v svetu, ki bodo prav gotovo tudi vplivali na izobraževanje v Sloveniji.

1 SREDNJEŠOLSKO IZOBRAŽEVANJE

V preteklosti je del srednješolskega izobraževanja pripravljala del elite za nadaljnji študij. Danes pa lahko vidimo, da je v srednješolsko izobraževanje v državah Evropske unije vključena že večina populacije. Tri četrtine mladih v državah OECD (organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj) ima srednješolsko stopnjo izobrazbe, ena četrtna visokošolsko izobrazbo (OECD, 2004, str. 8).

Srednješolsko izobraževanje je moč razumeti kot tisto izobraževanje, ki usposablja mlade za poklic ali nadaljnji študij. OECD študije opozarjajo, da je končano srednješolsko izobraževanje pravzaprav minimalni prag, ki mladim zagotavlja uspešen vstop v svet dela in možnost za zaposlitev. Po podatkih Ministrstva za šolstvo in šport (Zver, 2007, str. 11) je v slovensko srednješolsko izobraževanje vključenih 98 % populacije med 15. in 19. letom starosti, čeprav to ni obvezno.

Iz članka o mednarodni primerjavi in umestitvi Slovenije, ki ga je objavil Statistični urad Republike Slovenije (v nadaljevanju SURS) leta 2009 je razvidno, da Slovenija v marsičem prehiteva večino preostalih držav. Slovenija izkazuje zelo visok odstotek prebivalcev z najmanj srednješolsko izobrazbo. V letu 2007 je bilo med prebivalci v starostni skupini 25-64 let več kot 80 % oseb z dokončano srednjo šolo, med prebivalci v starostni skupini 25 - 34 let pa jih je bilo več kot 90 %. Med prebivalci v starostni skupini 25 - 34 let so imele večji delež oseb z najmanj srednješolsko izobrazbo kot Slovenija le še tri države, in sicer Slovaška, Češka republika in Koreja. Leta 2006 je bilo pri nas med žensko populacijo - v primerjavi s članicami OECD - razmeroma malo mladih žensk, v starostni skupini 15 - 19 let, ki se niso izobraževale in, ki hkrati tudi niso bile zaposlene, in sicer 3,4 %. Odstotek neaktivnih mladih žensk je bil takrat nižji le še na Nizozemskem, Finskem in Norveškem.

Srednješolsko izobraževanje se v Sloveniji deli na splošno, srednje tehniško in strokovno izobraževanje ter srednje in nižje poklicno izobraževanje. Splošna matura je zaključek izobraževanja na šolah, ki izvajajo gimnazijski program in maturitetni tečaj. Poklicna matura je zaključek štiriletnega strokovnega izobraževanja in opravljenega poklicnega tečaja. Nižji in srednji poklicni programi pa se zaključijo z opravljenim zaključnim izpitom. Tabela 1 nam za šolsko leto 2008/2009 prikazuje število dijakov, ki so uspešno zaključili srednješolsko izobraževanje.

Tabela 1: Število dijakov, ki so v šolskem letu 2008/2009 končali srednješolsko izobraževanje

Zap. št.	Vrsta programov	Dijaki	Delež po programih	Ženske	Delež žensk
1.	Nižji poklicni programi (2-letni)	370	-	96	-
2.	Srednji poklicni programi (3-letni)	3.630	-	1.198	-
3.	Skupaj 1 + 2 (zaključni izpit)	4.000	19,04	1.294	32,35
4.	Srednje teh. in strok. programi	8.344	-	4.059	-
5.	Poklicni tečaj	140	-	90	-
6.	Skupaj 4 + 5 (poklicna matura)	8.484	40,39	4.149	48,90
7.	Gimnazijski programi	8.290	-	5.038	-
8.	Maturitetni tečaj	229	-	135	-
9.	Skupaj 7 + 8 (splošna matura)	8.519	40,57	5.173	60,72
10.	Skupaj 6 + 9 (splošna in poklicna matura)	17.003	80,95	10.616	54,83
11.	Skupaj 3 + 6 + 9 (vsi)	21.003	100,00	10.616	50,54

Vir: SURS.

Iz tabele 1 je razvidno, da se v nižje in srednje poklicne programe vpiše in zaključi manjše število dijakov. Več kot 40 % dijakov zaključi srednješolsko izobraževanje bodisi s poklicno ali s splošno maturo. Kramberger (2007, str. 64) meni, da je taka struktura vpisa kombinacija različnih dejavnikov moderniziranih okusov posameznikov, priložnosti, ki se ponujajo in javnih politik. Po letu 1992 je javna politika spodbujala šolanje mladih in vpis na gimnazije. Zanimiv je tudi delež žensk (tabela 1), ki uspešno zaključijo splošno maturo in znaša kar 60,72 %. Podatek kaže na večje zanimanje žensk za vpis na gimnazijske programe oziroma, da so bolj uspešne od moških.

V šolskem letu 2008/2009 je 21.003 dijakov zaključilo srednješolsko izobraževanje. V šolskem letu 2007/2008 jih je bilo 21.762, v letu 2006/2007 pa 28.355 dijakov. Število dijakov, ki zaključijo srednješolsko izobraževanje upada, kar je odraz manjšega števila vpisanih dijakov. Padajoči vpis v srednje šole v Sloveniji je posledica padajoče velikosti generacij, ki je po letu 1980 v trendu demografskega zatona (Kramberger, 2007, str. 64).

Ekspanzija na tej stopnji ni razvidna samo v številu vseh vpisanih, ampak v spremembi notranje sestave vpisanih, ki se nagiba k splošnejšim, prehodnim programom, ki omogočajo nadaljnji študij.

Ob koncu šolskega leta 2008/2009 je torej več kot 40 % vseh dijakov opravilo srednje izobraževanje, ki ga izvajajo gimnazije, in sicer: splošna gimnazija (z različico klasične, ki omogoča pouk latinščine in grščine) in strokovna gimnazija (tehniška, ekonomska, umetniška). K splošni maturi lahko pristopijo tudi kandidati, ki so končali maturitetni tečaj. Zakon o visokem šolstvu je določil, da je uspešno opravljena splošna matura splošni pogoj za vpis na univerzo ter druge visokošolske in višješolske programe. Vse več mladih se po uspešno

končani srednji šoli odloča za nadaljevanje šolanja, a le dobro opravljena matura omogoča vpis v konkurenčnejše univerzitetne programe.

1.1 Splošna matura

Zaradi doseganja pričakovane kvalitete in zaradi primerljivosti šol v državi je v slovenski izobraževalni sistem vgrajeno načelo eksternega (zunanjega) preverjanja rezultatov izobraževanja. V Zakonu o maturi (Ur.l.RS, št. 1/2007- UPB, v nadaljevanju Zakon) je matura opredeljena kot državni izpit, kjer je splošna matura opredeljena kot zaključek gimnazijskega programa, ki usposablja kandidate za nadaljevanje študija v univerzitetnih programih.

Matura je v Sloveniji stara več kot sto petdeset let. Začela se je s šolsko reformo v času Avstro-ogrske monarhije, v šestdesetih letih dvajsetega stoletja pa je dobila obliko, ki je precej podobna današnji; imela je pet predmetov. Štirje so bili obvezni, eden izbirni. Poleg sedanje trojke (slovenščina, tuj jezik, matematika) je med obvezne predmete sodila zgodovina, petega pa so dijaki izbrali med tremi naravoslovnimi predmeti (biologija, kemija, fizika). S tem je bilo zadoščeno enemu takratnih pglavitnih namenov, češ da mora uspešen rezultat pri maturi izražati kar najširšo oziroma najsplošnejšo izobrazbo gimnazijca, prihodnjega študenta. Kot je videti, je moral dijak opraviti izpit tako iz družboslovnega kot naravoslovnega predmeta (Gabršček & Bethell, 1996, str. 11).

Večina postopkov je bilo glede na »staro« maturo ohranjenih tudi v zamisli o sodobni (splošni) maturi, z nekaj pomembnimi spremembami. Matura je postala državni izpit, ki ga kandidat opravlja pod enakimi pogoji. Maturitetne izpite so začeli dijaki opravljati hkrati, po enakih postopkih in pravilih ter v skladu z enakimi ocenjevalnimi merili. Maturanti pri splošni maturi ne vedo, kdo bo ocenjeval njihove pisne izdelke, ocenjevalci pa ne vedo, kdo se skriva za šifriranimi izpitnimi polami, ki jih ocenjujejo na podlagi usklajenih, ter na državni ravni potrjenih ocenjevalnih meril. Kandidati lahko opravljajo splošno maturo na dveh izpitnih rokih (spomladanskem in jesenskem izpitnem roku).

Splošna matura je:

- končni izpit za pridobitev srednje izobrazbe, saj maturanti z opravljeno splošno maturo dokazujejo, da dosegajo standarde znanja, ki so določeni s cilji gimnazijskega programa, in s tem pridobijo srednjo izobrazbo.
- Poleg tega pa je Zakon o visokem šolstvu določil, da je uspešno opravljena splošna matura splošni pogoj za vpis na univerzo in zadostni pogoj za vpis v študij, ki po obsegu vpisa ni omejen. Matura bi torej morala doseči, da bi bili maturanti usposobljeni in bi obvladali splošno znanje, ki jim bo omogočilo slediti tempu in zahtevnosti visokošolskega študija ne glede na njegovo vrsto. Hkrati bi morala matura zagotoviti izbirno znanje, ki je kot temelj potrebno za nadgradnjo - učinkovit začetek študija na določeni fakulteti. To omogoča izbira dveh (ali treh) predmetov v izbirnem maturitetnem delu. Zanje naj bi se dijak odločil v skladu s svojimi zanimanji in študijskimi namerami. Če je vpis na katerega od univerzitetnih študijskih programov omejen, se pri izbiri kandidatov upoštevata uspeh pri maturi in uspeh v

zadnjih dveh letih izobraževanja. Lahko pa, tako določa Zakon o visokem šolstvu, tudi ocene pri posameznih predmetih pri maturi in v zadnjih dveh gimnazijskih letnikih (Bucik, 2009, str. 116).

Maturanti opravljajo splošno maturo, ki se deli na skupni oziroma obvezni in izbirni del (Maturitetni izpitni katalog za splošno maturo, 2011, str. 14; v nadaljevanju MIK SM). Obvezni del splošne mature so materni jezik (slovenščina ali italijanščina oziroma madžarščina na narodnostno mešanem območju), matematika in tuji jezik. V izbirnem delu pa so maturitetni predmeti, ki jih lahko razvrstimo v tri kategorije:

- tuji jeziki (tudi grščina in latinščina),
- naravoslovni predmeti (npr. fizika, kemija, biologija ...),
- družboslovni predmeti (npr. geografija, zgodovina, filozofija, sociologija, psihologija, glasba, ekonomija ...).

Maturanti lahko izbirajo med 34 maturitetnimi predmeti splošne mature.

Na višji ravni zahtevnosti po sedaj veljavnih maturitetnih pravilih maturanti lahko izberejo matematiko in tuj jezik (MIK SM, 2011, str. 14). Na višji ravni smejo izbrati največ dva maturitetna predmeta. Na tej ravni zahtevnosti so predmeti ocenjeni s povišano ocenjevalno lestvico, od 1 do 8 točkovnih ocen. Na osnovi ravni zahtevnosti je ocenjevalna lestvica petstopenjska, in sicer od 1 do 5 točkovnih ocen. Za materne jezike pa je skozi maturitetna pravila že vnaprej določeno, da se ocenjujejo s povišano ocenjevalno lestvico (Pravilnik o splošni maturi, Ur.l. RS, št. 29/2008, v nadaljevanju Pravilnik).

Splošni uspeh pri maturi je seštevek točkovnih ocen, ki jih kandidati dosežejo pri posameznih predmetih. Odstotne točke, dosežene pri vseh delih izpita, se na podlagi meril pretvorijo v ocene od nezadostno (1) do odlično (5) oziroma točkovne ocene od 1 do 8. Najnižje število točk pri uspešno opravljeni splošni maturi je 10, najvišje pa 34 točk. Kandidati, ki predmete opravljajo samo na osnovni ravni, lahko zberejo največ 28 točk, pa čeprav vse predmete opravijo z najvišjo oceno. Kandidati, ki zberejo 30 do 34 točk, so opravili vsaj en izpit tudi na višji ravni zahtevnosti.

1.1.1 Zlati maturanti splošne mature

Zlati maturanti so kandidati splošne mature, ki dosežejo v skladu s 44. členom Zakona o maturi (Ur.l.RS, št. 1/2007- UPB) izjemen splošni uspeh. Vsako leto Državna komisija za splošno maturo (v nadaljevanju DK SM) določi prag za dosego zlatega maturanta. V vseh letih do sedaj je ta prag bil 30 točk. Zlati maturanti prejmejo maturitetno spričevalo s pohvalo, ki ga osebno podpiše minister za šolstvo in šport.

Zakon v 37. členu opredeljuje splošni uspeh kot vsoto točkovnih ocen, ki jih maturant doseže pri petih predmetih splošne mature, kar pomeni:

- če so zlati maturanti izbrali vsaj en predmet na višji ravni zahtevnosti, so lahko dosegli največ 31 točk splošnega uspeha.
- če so zlati maturanti izbrali dva predmeta na višji ravni zahtevnosti, so lahko dosegli največje možno število točk 34. Na višji ravni zahtevnosti so lahko izbrali kombinacijo matematika in tuj jezik, ali pa kombinacijo dveh tujih jezikov.

Glede na trenutno veljavno mejo za zlatega maturanta (30 točk), mora maturant izbrati vsaj en predmet na višji ravni zahtevnosti, seveda pa ima veliko več možnosti, da doseže ta uspeh, če izbere dva predmeta na višji ravni. Glede na veljavna izbirna pravila, bi lahko sklepali, da imajo jezikovno usmerjeni maturanti več možnosti za zlatega maturanta.

Zato nekateri menijo (Šušteršič, 2005, str. 6), da je vrednotenje rezultatov na maturi diskriminatorno do tistih maturantov, ki za izbirne predmete izberejo naravoslovne predmete in družboslovne predmete, ne pa tuji jezik. Pri teh predmetih ne morejo doseči 8 točk in torej kljub temu, da so pri vseh predmetih dobili odlično oceno, ne morejo doseči maksimalnega števila točk.

1.1.2 Zlati maturanti v številkah

Iz tabele 2 je razvidno, da se število kandidatov, ki opravijo splošno maturo povečuje in, da med njimi narašča delež zlatih maturantov. Delež maturantov z največjim številom točk 34 med zlatimi maturanti v posameznih letih niha in v povprečju znaša 9,13 %.

Tabela 2: Podatki o maturantih splošne mature po letih

Šolsko leto	Vsi maturanti	Zlati maturanti 30 in več točk	Delež	Zlati maturanti 34 točk	Delež najboljših i
1995/1996	7.198	128	1,78	8	6,25
1996/1997	7.388	132	1,79	18	13,64
1997/1998	7.664	133	1,74	12	9,02
1998/1999	8.321	175	2,10	19	10,86
1999/2000	8.502	219	2,58	25	11,42
2000/2001	8.858	194	2,19	16	8,25
2001/2002	9.184	209	2,28	13	6,22
2002/2003	8.209	260	3,18	17	6,54
2003/2004	8.464	204	2,41	12	5,88
2004/2005	9.076	263	2,90	24	9,13
2005/2006	8.788	285	3,24	23	8,07
2006/2007	9.265	432	4,66	47	10,88
2007/2008	9.249	451	4,88	52	11,58
2008/2009	8.827	405	4,59	41	10,12

Vir: Maturitetni izpiti katalog za splošno maturo 2011.

DK SM, ki skrbi za strokovno pripravo splošne mature, vsako leto oceni, da sta zahtevnost in težavnost mature (kljub rahlemu nihanju navzgor ali navzdol skozi zaporedna leta) povsem primerljivi z zahtevnostjo in težavnostjo v preteklih letih (Gradivo za novinarsko konferenco 2009, str. 3). Vsakoletna prehodnost splošne mature je po podatkih zajetih v Letnih poročilih splošne mature visoka, saj vsako leto nad 85 % kandidatov uspešno opravi splošno maturo.

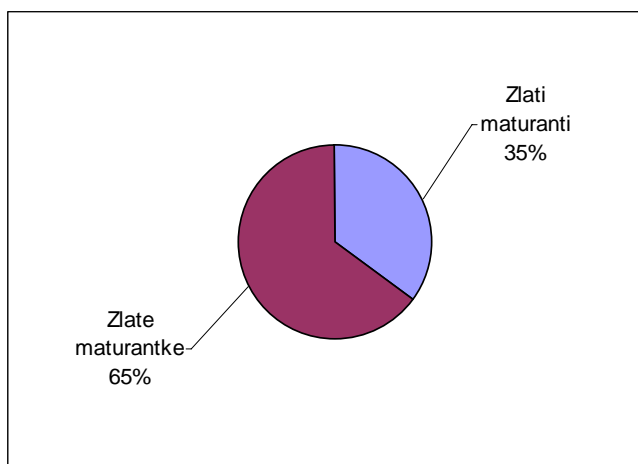
Tabela 3: Delež maturantk v uspehu po letih

Leto	Maturantke	Zlate maturantke 30 in več točk	Maturantke s 34 točkami
1995	59,81	65,63	87,50
1996	58,34	65,91	83,33
1997	58,25	54,89	66,67
1998	58,19	61,14	57,89
1999	58,62	67,12	72,00
2000	59,46	65,46	50,00
2001	58,75	67,94	84,62
2002	59,37	64,62	70,59
2003	60,78	58,33	66,67
2004	60,11	66,54	75,00
2005	61,70	71,93	82,61
2006	61,31	67,13	85,11
2007	59,57	62,31	61,54
2008	59,49	69,63	73,17

Vir: Maturitetni izpitni katalog za splošno maturo 2011.

Iz table 3 je razvidno, da je med maturanti, ki so opravili splošno maturo, več kot polovica žensk. Med zlatimi maturanti je tudi več žensk, ki so dosegle višje rezultate (slika 1), zlasti med maturanti s 34 točkami (tabela 3).

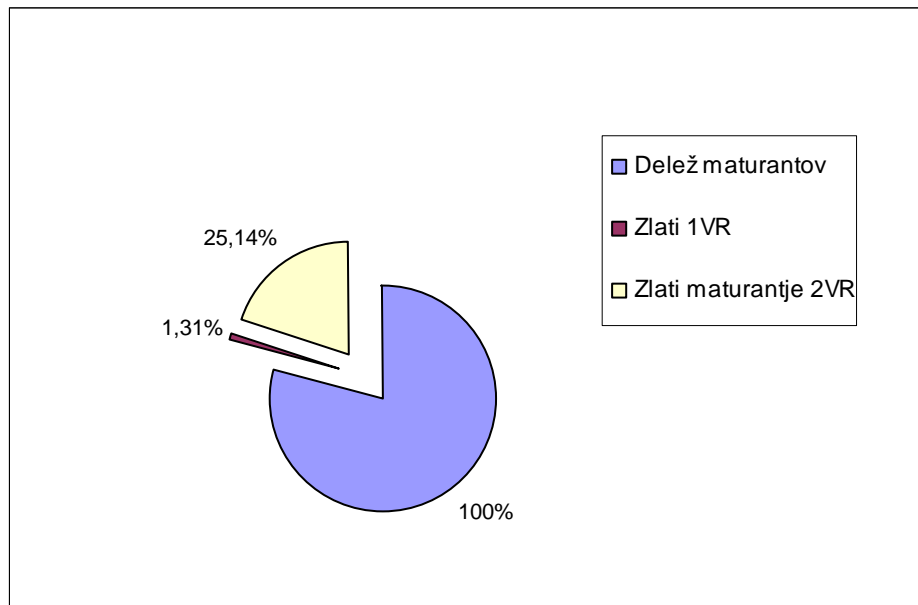
Slika 1: Struktura zlatih maturantov

Vir: Tabela 3.

Do sedaj je kandidat lahko dosegel izjemni uspeh, če je izbral vsaj en predmet na višji ravni zahtevnosti (v nadaljevanju VR) in je tako lahko dosegel največ 31 točk splošnega uspeha. Če pogledamo statistične podatke iz zadnjih desetih let vidimo:

Slika 2: Pregled glede na število izbranih predmetov na višji ravni zahtevnosti

Vir: R. Drole, Analiza: Zlati maturanti, 2009, str. 2.

Odločitev za opravljanje dveh predmetov na višji ravni zahtevnosti močno vpliva na spremembo števila zlatih maturantov. Verjetno bi bilo število le teh še večje, če bi se dalo namesto tujega jezika vzeti kateri naravoslovni ali družboslovni predmet.

1.2 Poklicna matura

Poklicna matura je zaključek štiriletnega strokovnega izobraževanja in usposablja kandidate za poklic in nadaljevanje študija v visokošolskih programih. Leta 2002 je nadomestila zaključne izpite, s katerimi so kandidati v preteklih letih končevali različne oblike strokovnega izobraževanja.

Poklicno maturo lahko opravlja vsak, ki je uspešno končal srednjo tehniško ali drugo strokovno šolo, 2. letnik poklicno-tehniškega izobraževanja po sistemu 3 + 2 ali enoletno izobraževanje v poklicnem tečaju ali pa je opravil mojstrski, delovodski ali poslovodski izpit pri pristojni (obrtni ali gospodarski) zbornici (Letno poročilo o PM, 2009, str. 11). K poklicni maturi lahko pristopijo tudi kandidati, ki so opravili poklicni tečaj.

Poklicna matura ima dvojno kvalifikacijo (Maturitetni izpitni katalog za poklicno maturo 2011, str. 7, v nadaljevanju MIK PM): kandidat si z njo pridobi srednjo strokovno izobrazbo, ki mu omogoča zaposlitev in daje pravico do nadaljnega študija. Poklicna matura je štiri-predmetna. Obvezni del poklicne mature sta prvi predmet: materni jezik (slovenščina ali italijanščina

oziroma madžarščina na narodnostno mešanem območju) in drugi predmet: temeljni strokovno-teoretični predmet. V izbirnem delu (tretji predmet) se maturant odloča med matematiko ali tujim jezikom. Četrty predmet pa so različne oblike praktičnega dela v poklicu oziroma stroki (storitev, izdelek, izpitni nastop). Kandidati lahko opravljajo poklicno maturo na treh izpitnih rokih (spomladanskem, jesenskem in zimskem izpitnem roku).

Pri poklicni maturi se znanje ocenjuje iz vseh predmetov na eni ravni zahtevnosti. Za prvi predmet (materni jeziki) je ocenjevalna lestvica ustrezno povišana tako, da maturant lahko dobi točkovno oceno od 1 do 8. Državna komisija za poklicno maturo določi merila za pretvorbo točk v ocene za prvi in tretji predmet. Za drugi in četrty predmet jih določi vsaka šola zase. Maturant pri splošnem uspehu lahko doseže od 8 do 23 točk. Državna komisija za poklicno maturo vsako leto določi, koliko točk je treba doseči za izjemen splošni uspeh (zlati maturant). Vsako leto doslej je bilo potrebno zbrati 22 ali 23 točk (MIK PM, 2011, str. 10).

Tabela 4: Podatki o maturantih poklicne mature po letih

Šolsko leto	Vsi maturanti	Maturantke	Delež	Zlati maturanti 22 in 23 točk	Delež
2001/2002	11.317	-	-	196	1,73
2002/2003	14.006	-	-	180	1,29
2003/2004	13.738	-	-	147	1,07
2004/2005	13.874	-	-	222	1,60
2005/2006	13.572	-	-	187	1,38
2006/2007	12.331	6.516	52,84	138	1,12
2007/2008	11.952	6.264	52,41	114	0,95
2008/2009	11.736	6.101	51,98	151	1,29

Vir: Letno maturitetni poročilo o poklicni maturi od 2002 do 2009.

Število poklicnih maturantov se vsako leto nekoliko zmanjša. Maturantk je nekoliko več kot maturantov. Število zlatih maturantov se tekom vseh let ni bistveno spreminjalo in znaša v povprečju 1,30 %. Žal pa ni javno objavljenih podatkov, koliko zlatih maturantov je doseglo najvišje možno število točk 23. Vsakoletna prehodnost poklicne mature je po podatkih zajetih v Letnih maturitetnih poročilih o poklicni maturi visoka, saj vsako leto več kot 90 % kandidatov uspešno opravi poklicno maturo.

Odstotek vseh dijakov, ki so ob koncu šolskega leta 2008/2009 opravili poklicno maturo, je primerljiv s splošno maturo (tabela 1).

Bolonjska prenova spreminja vlogo poklicne mature in ji daje večji pomen, saj se dijakom s poklicno maturo in opravljenim dodatnim predmetom splošne mature povečujejo možnosti za vpis tudi v določene univerzitetne programe, kar je razvidno iz vsakoletnega razpisa za vpis na visokošolske zavode.

2 TERCIARNO IZOBRAŽEVANJE

Kam po maturi? Šolski sistem je prav gotovo eden izmed najpomembnejših elementov načrtovanja poklicne poti mladih. Ta sistem dejansko pripravlja posameznika na določen poklic; opremlja ga z znanjem in veščinami, potrebnimi za poklic, po drugi strani pa vsaj na ravni osnovnega in srednjega šolanja tudi pomaga pri konkretnih poklicnih odločitvah. Gre za izbiro srednje šole, izbiro študija in izbiro različnih oblik podiplomskega izobraževanja. Izkušnje z gimnazijci namreč kažejo, da zelo slabo poznajo možne smeri študija in še manj poklice, ki jih lahko opravljajo po koncu izbranega študija. Veliko dijakov se ne zaveda, da izobrazba in poklic nista eno in isto in da je z določeno izobrazbo mogoče opravljati veliko različnih poklicev, oziroma da do določenega poklica lahko vodijo različne izobrazbene poti (Kozoderc, 2006, str. 27).

Iz članka o vključitvi žensk v terciarno izobraževanje v Sloveniji, ki ga je objavil SURS leta 2008 je razvidno, da je delež prebivalstva, ki študij nadaljuje na terciarni ravni z vsakim letom večji. Že v študijskem letu 2006/2007 je bila skoraj polovica vsega prebivalstva (48,2 %) med 19. in 23. letom starosti vključena v višje strokovno ali visokošolsko izobraževanje. To je za 7,3 % več kot leta 2001/2002 in za 17,5 % več kot leta 1997/1998. Med vpisanimi je bilo 58,3 % žensk.

Matura je na večini fakultet na univerzah, razen na nekaterih fakultetah, kjer se zahtevajo posebne umetniške nadarjenosti ali psihofizična sposobnost, odpravila sprejemne izpite, ki so jih pred tem morali dijaki poleti pred vpisom opravljati na vsaki izbrani fakulteti posebej. Analize so pokazale (Bucik, 1987), da so bili sprejemni postopki na različnih fakultetah raznovrstni in neusklajeni, ponekod premalo objektivni in zanesljivi. Posledično je bila s stališča kandidatov vprašljiva njihova veljavnost, primerljivost in pravičnost. Fakultete so bile brez natančnejših navodil za izvedbo sprejemnih preizkusov prepuščene same sebi. Poleg tega množica sprejemnih izpitov po različnih fakultetah vsako leto ni bila prav nič poceni.

Matura kot rešitev pa je prinesla s seboj nekaj »neprijetnosti«. Posamezne fakultete, ki imajo omejitev vpisa zaradi velikega števila kandidatov glede na število študijskih mest tarnajo, da jim po novem »nekdo drug« vsako leto izbira in določa svežo generacijo studentov, med katerimi morda ni tistih, ki bi se njim samim zdeli primernejši. Fakultete z omejitvijo vpisa se lahko pritožujejo tudi nad tem, da je med njihovimi študenti vsako leto več predstavnic nežnejšega spola, čeprav so analize pokazale, da razlike niso velike. Pritožujejo se tudi, da dijaki nimajo ustreznega znanja o prav določenih predmetnih vsebinah, ki bi jih na določeni fakulteti najbolj potrebovali, pa jih niso izbrali med izbirnimi predmeti mature. Pri tem se je ugotovilo, da fakultete pozabljajo na določilo 41. člena Zakona o visokem šolstvu, ki jim omogoča, da pri določitvi omejitvenih pogojev v srednješolskem uspehu vrednotijo tudi uspeh pri specifičnih obveznih ter izbirnih predmetih pri maturi ali pri katerih koli predmetih v zadnjih dveh letnikih gimnazije. Kar pa seveda ne velja za fakultete, ki nimajo omejitve vpisa (Bucik, 2009, str. 116).

Prijavno-sprejemni postopek za vpis v prvi letnik študija na visokošolskih zavodih v Republiki Sloveniji se vsako leto začne z razpisom za vpis. V razpisu so natančno opisana pravila, postopki in roki, ki veljajo v prijavno-sprejemnem postopku ter merila za izbiro in število vpisnih mest za vse razpisane študijske programe. Kandidati se za vpis prijavljajo v treh rokih. V študijskih programih, kjer je število prijavljenih kandidatov bistveno presežilo razpisano število vpisnih mest se s sklepom Vlade Republike Slovenije omeji vpis. Kandidati so za študijske programe z omejitvijo vpisa izbrani v skladu z merili za izbiro.

Terciarno izobraževanje zajema študij na univerzah in samostojnih visokošolskih zavodih (v nadaljevanju visokošolski študijski program) ter na višjih strokovnih šolah.

2.1 Vpis v številkah

Število dijakov, ki študij nadaljuje na terciarni ravni je z vsakim letom manjše, s tem, ko je vpisnih mest vsako leto več (tabela 5).

Tabela 5: Število dijakov zaključnih letnikov, ki so oddali prvo prijavo, obdobje petih let

Študijsko leto	Vpisna mesta	Prijave	Razlika
2005/2006	24.794	26.922	- 2.128
2006/2007	25.016	26.007	- 991
2007/2008	24.929	25.227	- 298
2008/2009	25.647	23.658	+ 1.989
2009/2010	27.253	23.031	+ 4.222

Vir: Analiza prijave in vpisa 2008/2009.

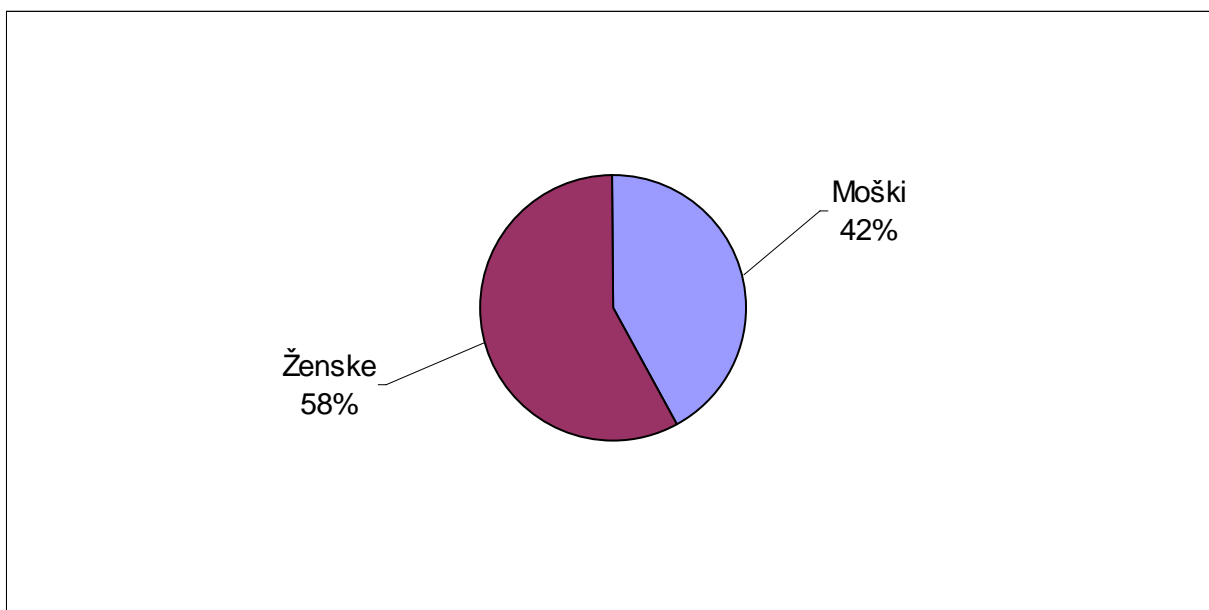
Visokošolski prostor v Sloveniji se iz leta v leto povečuje. Število prijav je do leta 2007/2008 presežalo število vpisnih mest, po tem letu pa opazimo preobrat, saj je število razpisnih mest večje od števila prijav (tabela 5).

Vsi prijavljeni kandidati ne izpolnjujejo vpisnih pogojev, bodisi, da niso končali srednje šole ali niso opravili preizkusa posebnih nadarjenosti, sposobnosti in spretnosti za določene študijske programe. Po podatkih, ki jih je objavila Visokošolska prijavno-informacijska služba Univerze v Ljubljani za študijsko leto 2009/2010 (stran 16), je bilo v tem letu 18.090 kandidatov, ki so izpolnjevali vpisne pogoje, kar pomeni, da je bilo v tem letu za vsakega kandidata na voljo eno vpisno mesto in pol – največ mest doslej.

Manjše deleže prijav glede na razpisana mesta Visokošolska prijavno-informacijska služba Univerze v Ljubljani pojasnjuje s tem, da se je v obdobju zadnjih petih let povečalo število razpisnih mest, hkrati pa tudi zmanjšalo število dijakov v srednjih šolah. Statistika beleži padanje števila rojstev.

Med vpisanimi je 42 % moških in 58 % žensk (slika 3).

Slika 3: Študentje terciarnega izobraževanja po spolu v študijskem letu 2009/2010

Vir: SURS, 2010.

Za redni študij se število razpisanih mest iz leta v leto povečuje, medtem, ko na izrednem študiju število vpisnih mest niha in se praviloma zmanjšuje (tabela 6).

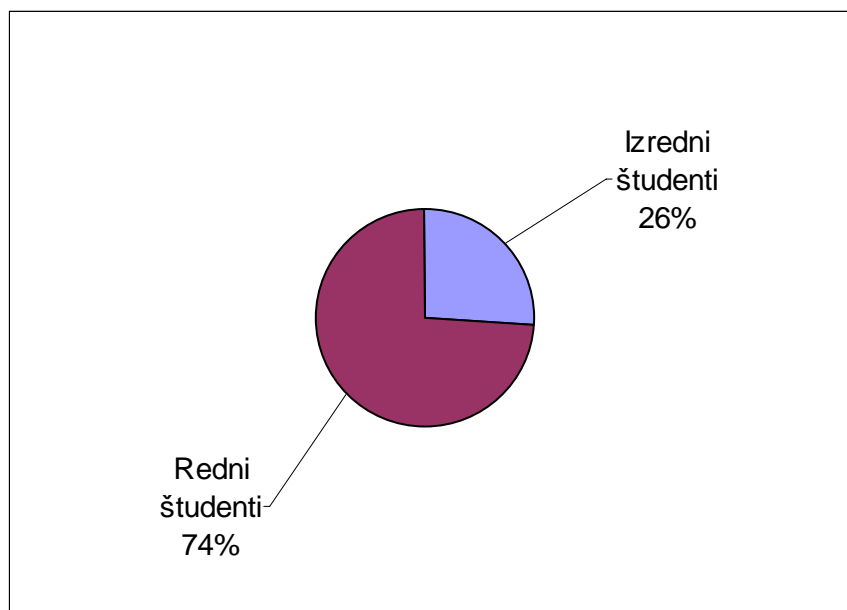
Tabela 6: Vpisna mesta po načinu študija za obdobje petih let

Študijsko leto	Redni študij	Izredni študij	Skupaj
2005/2006	16.385	8.409	24.794
2006/2007	17.037	7.979	25.016
2007/2008	17.614	7.315	24.929
2008/2009	18.904	6.743	25.647
2009/2010	19.783	7.470	27.253

Vir: Analiza prijave in vpisa 2008/2009.

Med vpisanimi je 74 % rednih študentov, preostali so vpisani izredno (slika 4).

Slika 4: Delež študentov glede na način študija

Vir: SURS, 2010.

Tabele 7 kaže, da se je število vpisnih mest hitreje povečevalo na univerzitetnih programih kot na visokošolskem strokovnem programu.

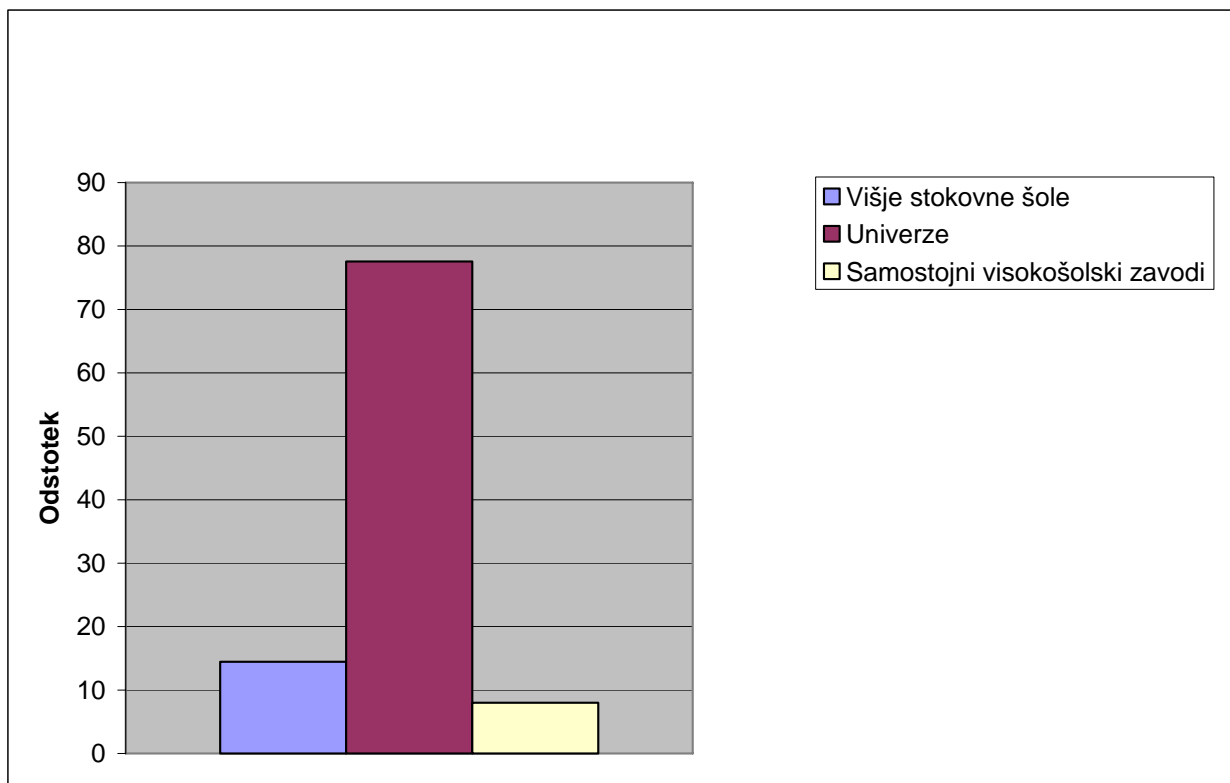
Tabela 7: Vpisna mesta po vrsti študijskih programov za obdobje petih let

Študijsko leto	Univerzitetni program	Visokošolski strokovni program	Skupaj
2005/2006	12.835	11.959	24.794
2006/2007	12.994	12.022	25.016
2007/2008	13.374	11.555	24.929
2008/2009	14.057	11.590	25.647
2009/2010	15.541	11.712	27.253

Vir: Analiza prijave in vpisa 2008/2009.

Iz slike 5 je razvidno, da 85,6 % vseh študentov študira na univerzah in samostojnih visokošolskih zavodih, 14,4 % pa na višjih strokovnih šolah.

Slika 5 : Obseg vpisanih študentov v terciarno izobraževanje v študijskem letu 2009/2010

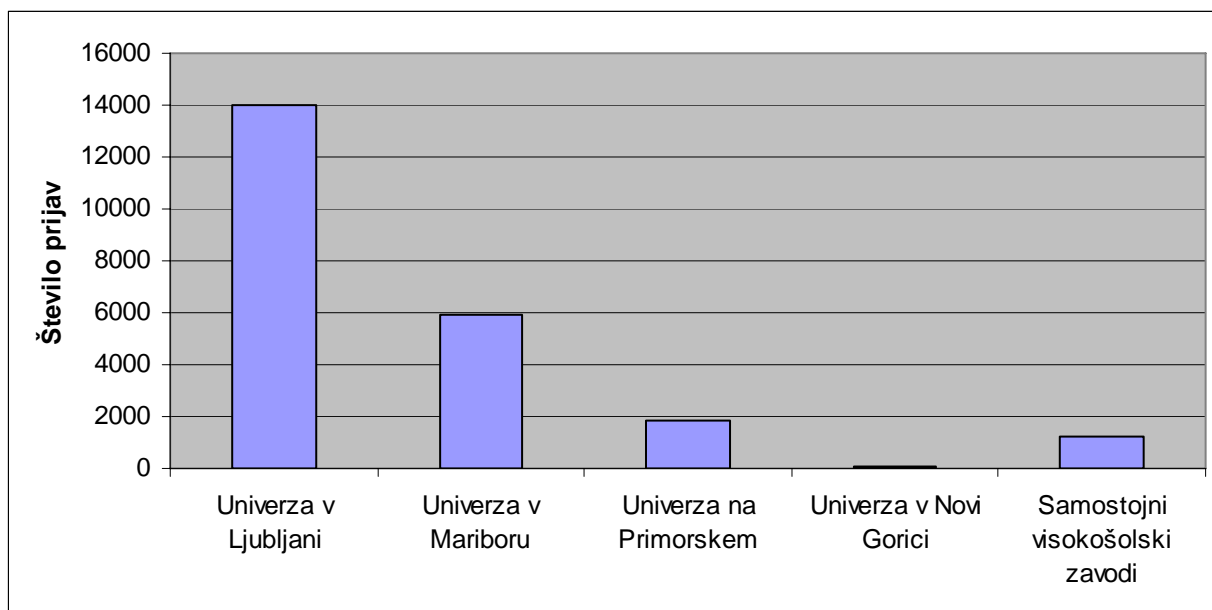

Vir: SURS, 2010.

Slika 5 nam tudi pove, da več kot dve tretjini študentov (77,55 %) študira na univerzah, ki zajema različne programe (od visokošolskih strokovnih in univerzitetnih programov do doktorskega študija).

V študijske programe, ki jih izvajajo visokošolski zavodi Univerze v Ljubljani, se je letos prijavilo 13.972 kandidatov (208 prijav manj kot lani). V študijske programe Univerze Maribor se je prijavilo 5.904 kandidatov (394 manj kot lani). Za študijske programe Univerze na Primorskem je bilo poslanih 1.874 prijav (333 manj kot lani) in za študijske programe Univerze v Novi Gorici 75 prijav (27 manj kot lani). Na voljo so imeli tudi 13 samostojnih visokošolskih zavodov s koncesijo (Analiza prijave in vpisa, 2010, str. 17).

Slika 6: Število prvih prijav po univerzah v letu 2009/2010

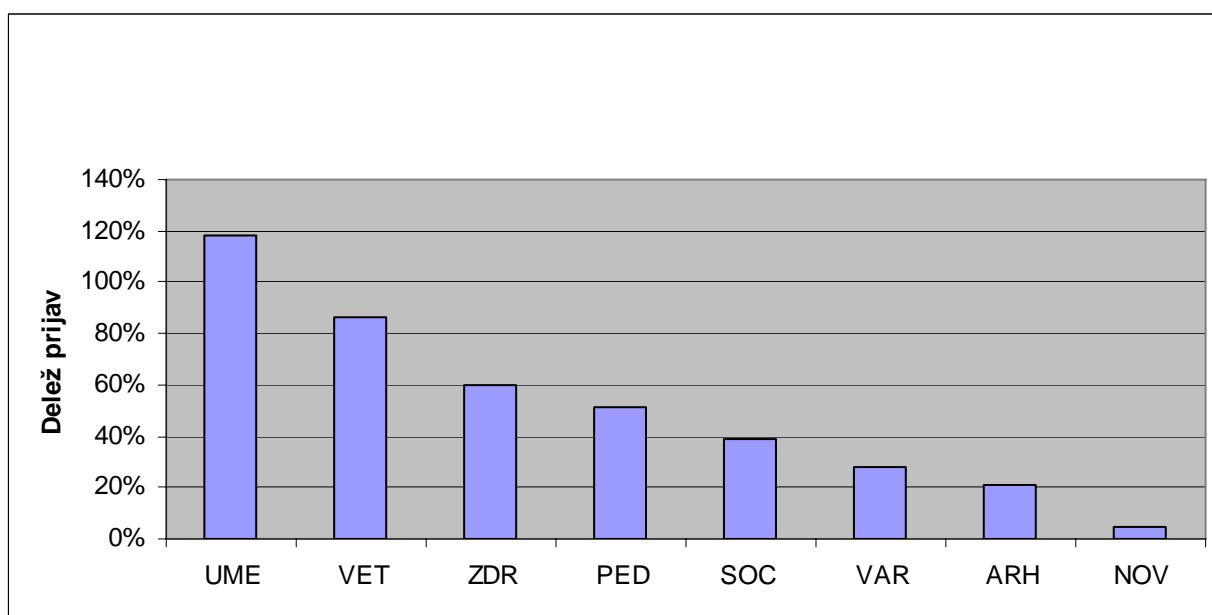

Vir: Analiza prijave in vpisa, 2010, str. 17.

Slika 6 nam pokaže, da na študijske programe Univerze v Novi Gorici ni velikega interesa. Večji del študentske populacije se odloči za študij na Univerzi v Ljubljani.

Po podatkih Visokošolske prijavno-informacijske službe univerze v Ljubljani (v nadaljevanju VPIS) je največja prekoračitev prijav na razpisana vpisna mesta za študijske programe naslednjih skupin: Umetnost, Veterina, Zdravstvo, Izobraževalne vede in izobraževanje učiteljev, Socialno delo, Varnost, Arhitektura in gradbeništvo ter Novinarstvo.

Slika 7: Delež prekoračitev prijav v študijske programe glede na vpisna mesta 2009/2010

Vir: Analiza prijave in vpisa, 2010, str. 21.

Na področju Umetnosti je delež prijav v letu 2009/2010 v primerjavi v razpisanimi vpisnimi mesti večji za 118%, Veterina za 86%, Zdravstvo za 60%, Izobraževalne vede in izobraževanje učiteljev za 51% ter Socialno delo za 39%.

Če primerjamo deleže prijav z vpisnimi mesti za obdobje petih let (VPIS, 2010, str. 21), ugotovimo, da se najbolj zmanjšujejo pri skupinah z največjim presežkom (Umetnost, Veterina, Zdravstvo in Socialno delo). Beležimo pa večje zanimanje za področje Varstvo okolja, kjer je bil pred petimi leti delež prijav v primerjavi z razpisanimi vpisnimi mesti manjši za 50%, letos pa le za 14%.

Prekoračitev prijav v te študijske programe glede na vpisna mesta, pa ne pomeni tudi največjega zanimanja. Pove le, da je kljub povečanju visokošolskega prostora v Sloveniji še premalo vpisnih mest na teh študijskih smereh. Vsekakor pa nam pokaže povečano zanimanje, morda tudi novi trend in priložnost za povečanje vpisnih mest tudi na teh študijskih programih.

Če primerjamo tabelo 1, v kateri so prikazani podatki o številu dijakov, ki so v šolskem letu 2008/2009 zaključili srednješolsko izobraževanje (21.003 dijakov) in podatke v tabeli 5, ki prikazuje število vpisanih dijakov v istem letu (25.647 dijakov) lahko ugotovimo, da večina splošnih in poklicnih maturantov nadaljuje izobraževanje. Vse navedeno kaže na izjemno množičnost vključevanja v terciarno izobraževanje v Sloveniji, kar nas prav gotovo postavlja med vodilne po deležu študentov v državah OECD in EU.

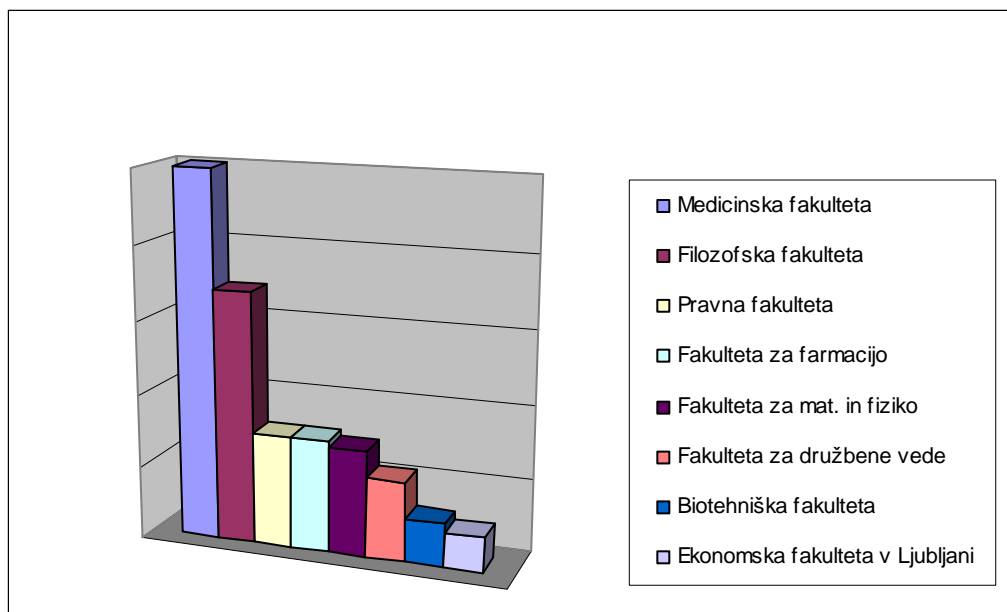
Ob pogledu na vpis vseh zlatih maturantov v obdobju zadnjih petih let ugotovimo, da se jih vsako leto v povprečju 85,8 % vseh vpisanih odloči za naslednje fakultete (tabela 8, slika 8):

Tabela 8: Vpis zlatih maturantov od leta 2005-2009

	2005	2006	2007	2008	2009
Medicinska fakulteta	93	141	151	107	135
Filozofska fakulteta	27	84	96	92	130
Pravna fakulteta	56	48	22	27	38
Fakulteta za farmacijo	38	35	32	38	48
Fakulteta za mat. in fiziko	13	33	43	45	47
Fakulteta za družbene vede	34	36	25	20	21
Fakulteta za kemijo in kemijsko tehnologijo	9	14	26	15	12
Biotehniška fakulteta	14	13	17	12	18
Ekonomska fakulteta v Ljubljani	11	14	13	12	9
VSI ZLATI MATURANTI	350	491	514	454	484
Delež vpisanih na zgoraj izbrane fakultete	85,28%	85,13%	82,68%	81,06%	94,63%

Vir: VPIS, 2010.

Slika 8: Vpis zlatih maturantov po fakultetah

Vir: VPIS, 2010.

V letu 2005 se je največ, kar 26,57 % zlatih maturantov vpisalo na medicino. Sledil je vpis na Pravno fakulteto s 16 %, na Fakulteto za farmacijo se je vpisalo 10,86 % in na FDV 9,71 %.

V letu 2006 se jih je na medicino vpisalo 28,72 %, na drugo mesto se je prebila Filozofska fakulteta s 17,11 %, na Pravno fakulteto na tretjem mestu se je vpisalo 9,78 %, sledijo s podobnim deležem FDV 7,33 %, Farmacija 7,13 % in Matematika in fizika 6,72 %.

V letu 2007 se je vpisalo na medicino že 29,38 % vseh zlatih maturantov, na Filozofsko fakulteto 18,68%, na tretje mesto se je vzpela Fakulteta za matematiko in fiziko z 8,37 %.

V letu 2008 je malo padel delež vpisanih na medicino na 23,68 %, na Filozofsko fakulteto se je vpisalo 20,26 % in na Matematiko in fiziko 9,91 %.

V letu 2009 se je največ maturantov vpisalo na študij medicine 27,89 %, na Filozofsko fakulteto že 26,86 %, spet se jih je več vpisalo na študij Farmacije 9,91 % in na Fakulteto za matematiko in fiziko 9,71 %.

Iz tabele in slike 8 je razvidno, da se največ zlatih maturantov odloči za Medicinsko fakulteto na katero je tudi najtežje priti. Sledi vpis na Filozofsko fakulteto. Pravna fakulteta in Fakulteta za farmacijo si delita zanimanje in vpis zlatih maturantov. Sledita Fakulteta za matematiko in fiziko ter Fakulteta za družbene vede. Zanimalo me je tudi, koliko se odločajo zlati maturantje za našo fakulteto (Ekonomska fakulteta v Ljubljani) in odkrila, da je takoj za Biotehniško fakulteto z nekaj manj vpisanimi študenti. V lanskem letu se jih je vpisalo 9, kar je najmanjše število v teh petih letih. Za le-te študente bi se lahko boljše potegovala tudi naša fakulteta, ki vsekakor daje

ustrezno znanje za soustvarjanje boljšega slovenskega gospodarskega prostora. Problem je le, če ga bodo znali tudi bolje uporabiti v praksi kot ostali študentje Ekonomske fakultete v Ljubljani.

Razvidno je, da se zlati maturantje odločajo tako za naravoslovne kot družboslovne smeri študija.

V petih letih je njihovo število spreminjalo, v povprečju pa znašalo 458,6 zlatih maturantov na študijsko leto. Največ jih je bilo leta 2007, kar 514. Zanimivo je, da se poleg na omenjene fakultete vpisujejo tudi na vse ostale smeri študija, tako, da ni bojazni, da katero področje ne bi bilo zastopano tudi z zlatimi maturanti.

Žal se od tu naprej izgubijo kakršnikoli podatki o nadaljnjih uspehih zlatih maturantov. Zato bi bilo morda dobro upoštevati ameriški sistem izobraževanja, kjer se ameriške univerze vedno potegujejo za najboljše študente, jim ponudijo visoke štipendije. Univerze se še kako dobro zavedajo, da z uspešnostjo študentov na njihovi fakulteti raste tudi njihov sloves. Zakaj tako ne bi moglo biti tudi pri nas.

Tako bi dosegli, da bi se najboljši dijaki še enakomernejše porazdelili po več univerzah oziroma tam kjer bi jih najbolj potrebovali, s čimer bi kasneje le-ti lahko pripomogli k boljšemu gospodarskemu razvoju.

V Slovenskem šolskem sistemu imamo morda preveč negativne selekcije, ki se odraža že v osnovnih šolah, kjer se učitelji vse preveč ukvarjajo s podpovprečnimi namesto z nadpovprečnimi učenci. Tudi državne štipendije so nestimulativne (prenizke), ker predvsem upoštevajo socialni položaj, namesto sposobnost oziroma uspešnost kandidatov. Tak mačehovski odnos do uspešnejših kandidatov, se odraža tudi v odnosu države do bolj uspešnih podjetij. Vse prevečkrat država bolj podpira manj uspešna podjetja kot uspešnejša, perspektivnejša podjetja, ki bi lahko več prispevala k prihodnosti našega gospodarstva in izobraževalnega sistema.

Žal v Sloveniji tudi ni podatka, koliko študentov po končanem študiju poišče službo ali nadaljnje izobraževanje v tujini. Ali gre za najboljše in najbolj ambiciozne? Taki se praviloma ne vračajo, še zlasti, ker so delali v mnogo boljših pogojih, ki jim omogočajo v nadaljevanju uspešnejšo kariero in boljšo plačo. »Beg možganov v tujino« pomeni za vsako državo izgubo razvojnih potencialov na vseh področjih, še zlasti pa na tistih, ki prinašajo denar. To so naravoslovje, tehnika, medicina. Zdravje, čisto okolje, moderne tehnologije s tržnimi proizvodi z visoko dodano vrednostjo pa omogočajo vsestranski družbeni standard (Strniša, E. 2009).

Slovenija bi se okoli tega lahko zgledovala po drugih razvitih članicah EU, in drugih razvitih držav sveta (ZDA, Kanada, Avstralija), ki zajemajo iz bazena nerazvitih držav vzhodne Evrope, Azije (Indija, Kitajska, Pakistan) in tudi Afrike najbolj ambiciozne študente, ter namenijo veliko dodatnih sredstev za dodiplomsko in podiplomsko izobraževanje s poudarkom na raziskovalnem delu (Strniša, E. 2009).

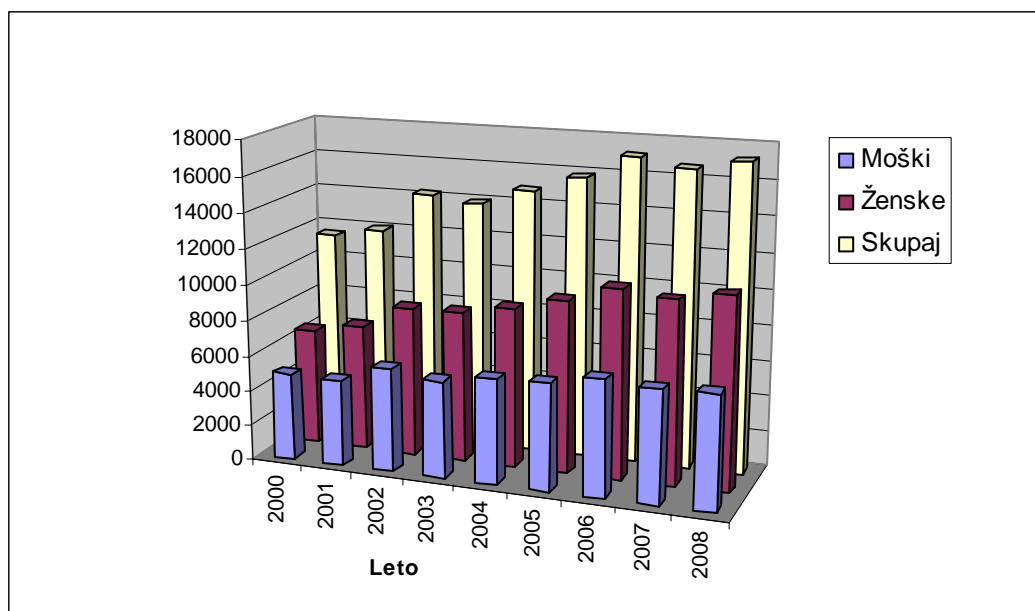
Slovenija ima vsako leto več diplomantov terciarnega izobraževanja, vendar se pri tako množičnem uspehu postavlja vprašanje standardov znanja. Da je pri nas nekaj narobe, dokazujejo tudi tujci, ki jih pri nas tako rekoč ni.

Slovence iz tujine, pa tudi odlične tuje raziskovalce bi lahko privabili z objavo mednarodnih razpisov, primerljivimi s tistimi v tujini. Znanstveniki, ki bi se iz tujine vrnil in s sabo prinesli dragocene izkušnje bi še kako pripomogli k boljšemu gospodarstvu (Strniša, E. 2009).

2.2 Množičnost srednješolskega in terciarnega izobraževanja

Trend naraščanja števila študentov terciarnega izobraževanja Slovenijo postavlja med vodilne po deležu študentov v državah EU (Muršak, 229, str. 167). Ugoden delež mladih s končano vsaj srednješolsko izobrazbo lahko razložimo (Kramberger, 2007, str. 11), na eni strani z namerno politiko slovenskih vlad od začetka devetdesetih let, ki je spodbujala vključenost mladih v izobraževanje (in njihovo nadaljevanje izobraževanja na terciarni stopnji), da bi tako izboljšali izobrazbeno strukturo delovne sile, pa tudi preprečili večje naraščanje mladinske brezposelnosti, na drugi strani pa z večjo osveščenostjo mladih (in njihovih staršev), ki izobrazbo prepoznava kot pomembno zagotovilo za kasnejši boljši položaj na trgu delovne sile.

Slika 9: Diplomanti terciarnega izobraževanja

Vir: SURS, 2000-2008.

Tako se je v Sloveniji od začetka devetdesetih let hitro povečeval delež mladih, ki po končanem srednješolskem izobraževanju nadaljujejo šolanje na terciarni stopnji. Leta 1991 je bilo v generaciji od 19 do 23 let 18,10 odstotka vključenih v visokošolsko strokovno in univerzitetno dodiplomsko (terciarno) izobraževanje, leta 1998 je bil ta delež že 34 odstotkov, leta 2003 pa že

42,20 odstotka. Čez celotno paleto izobraževalnega sistema je ženska populacija večja, vsako leto pa se večja tudi število diplomantov terciarnega izobraževanja (slika 9). Formalne izobraženosti je očitno dovolj. Več kot to pa je v sodobni družbi pomembno kako znajo to tudi izkoristiti v praksi.

3 IZOBRAŽEVANJE IN KONKURENČNOST GOSPODARSTVA

Iz članka o Srhljivem 7,8 odstotnem padcu BDP v letu 2010 izvemo, da je Slovenija v EU na petem mestu držav, ki jih je kriza najbolj prizadela. Opozarja tudi, da se je Slovenija v obdobju nekaj let pred gospodarsko krizo izjemno zadolžila v tujini, ob krizi pa zato doživela močan kreditni krč. Posledica tega je velik padec konkurenčnosti slovenskega gospodarstva, ki je v zadnjem letu nazadovalo za 20 mest na mednarodni lestvici konkurenčnosti, kot jo objavlja švicarski inštitut za razvoj managementa (IMD). Poglejmo si, kako se je gospodarstvo skozi leta spreminjalo in kateri so postali novi trendi. Kako si lahko pomagamo pri naši kadrovski omejenosti, ter kaj bi nam pomagalo pri konkurenčnosti in pripomoglo k izboljšanju našega gospodarskega stanja.

Priče smo prestrukturiranju svetovnega gospodarstva. Ne dolgo nazaj je kmetijstvo tvorilo največji del svetovnega kolača, potem ga je v 19. stoletju zamenjala industrija, danes storitve tvorijo največji delež in zaposlujejo največ ljudi. S spreminjanjem pomena ekonomskih sektorjev v gospodarstvu se je spreminjal tudi relativni pomen dejavnikov konkurenčnosti (Svetličič, 2007, str. 196):

- v petdesetih letih 20. stoletja, in pred tem, so bile poglaviti dejavniki konkurenčnosti lokacijsko specifične prednosti, torej razpolaganje s primarnimi proizvodi, surovinami, energijo itd. V šestdesetih letih, ko se je začelo prvo preseljevanje delovno intenzivnih industrij, se je težišče preneslo na stroške dela. Desetletje kasneje so postale glavno gibalno mednarodne menjave ekonomije obsega, če hočeš pokriti uvajanja kapitalno intenzivnejše tehnologije. Tako je postala v osemdesetih letih tehnologija poglaviten dejavnik konkurenčnosti. V devetdesetih letih to ni bila le tehnologija, opredmetena v strojih, ampak vse bolj tudi način njene uporabe, skratka znanje in informacije.
- danes, ob poplavi informacij in poenostavljenem dostopu do njih, postaja velika prednost sposobnost hitre selekcije informacij ter vedenje, kje in kdo razpolaga z njimi, ter sposobnost njihovega hitrega pretvarjanja v uporabo.

Takšne spremembe so spremljale spremenjeno strukturo bogastva, ki ga danes sestavljajo predvsem človeški kapital in ne več naravni ali fizični viri (minerali, energija, stroji ...). Danes tvori neoprijemljivo bogastvo (intelektualni kapital) kar 80 odstotkov vsega bogastva v svetu (Svetličič, 2007, str. 221). Neoprijemljivi kapital je pravzaprav izobraževanje oziroma znanje, ki je danes konkurenčna prednost.

Globalizacija prodira v vse pore našega vse bolj povezanega in soodvisnega sveta. Zato lahko govorimo o integrirani svetovni proizvodnji, ki pomeni, da se vse manj proizvaja in prodaja

nacionalno, toda vse več se proizvaja in prodaja globalno. Enako delo kjer koli na svetu skoraj vedno tekmuje z enakim delom kjer koli drugje. Podobno velja tudi za znanost in izobraževanje, kjer mobilnost študentov in šol ni več izjema (Svetličič, 2007, str. 220).

Sodobna pojavna oblika globalizacije, ki močno vpliva na konkurenčnost, je izvajanje storitev v tujini (zunanji outsourcing). To je najnovejši način, kako se lahko znižuje stroške poslovanja in obenem dobi dostop do talentov iz drugih delov sveta (Svetličič, 2007, str. 223). V industriji lahko že dalj časa spremljamo, opazujemo pospešeno selitev izvajanja storitev k zunanjim izvajalcem. Lahko predvidevamo, da se bo isti trend nadaljeval tudi na področju izobraževanja, kar bomo morali upoštevati pri planiranju izobraževanja v bodoče. Teža nekaterih poklicev v razvitem svetu se bo namreč zato spreminjala (zlasti obdelave podatkov, finančnih, zavarovalniških, nepremičninskih in drugih poslovnih storitev ter posredništva pa tudi razvoja in raziskav).

Izobraževanje, znanje je očitno močno vključeno med dejavnike konkurenčnosti. Prav tako tudi dva zunanja dejavnika: vloga vlade in priložnosti. Od sposobnosti politikov (ko gre za konkurenčnost držav) in menedžerjev (ko gre za firme) je namreč odvisno, ali bodo zgrabili ponujene priložnosti na trgu, ki je danes globalen, ali ne. Če teh gibanj ne spremljajo, če nimajo zanimanja in znanja o tem, potem bo šel vlak priložnosti mimo in z njim tudi priložnost za okrepitev konkurenčnosti. Podobno velja tudi za vlado, ki lahko z ustrezno razvojno strategijo, s pospeševanjem izobraževanja in raziskovanja krepí konkurenčnost v družbi znanja ali zavira razvoj z njihovim podcenjevanjem. Spet odločilno vlogo igrajo ljudje in njihova izobrazba oziroma znanje na splošno, ki ga lahko dobimo tudi neformalno in se ne izraža nujno samo v formalni izobrazbi (Svetličič, 2007, str. 229).

Znanje ni pomembno samo zase, še pomembnejša je sposobnost, znanje znati hitro in učinkovito uporabiti pri reševanju problemov. Nekateri celo mislijo (Svetličič, 2007, str. 233), da je bolje znati manj in to aktivno, torej to znanje znati uporabiti, kot znati veliko, pa je to znanje globoko pokopano, ga nismo sposobni hitro aktivirati, ko bi to bilo treba. Delojemalci danes dajejo večji pomen dejanskim kompetencam (znanju) kot formalni izobrazbi, ker imajo slabe izkušnje s stopnjo in sposobnostjo diplomantov oziroma kako uporabiti v šolah pridobljeno znanje. Izobraževalni sistem je prenatrpan z množico znanj, prepogosto enciklopedičnih, ki jih je s pritiskom na miško mogoče danes dobiti v sekundi na medmrežju, ne daje pa ustreznega poudarka temu, kako, zakaj in kdaj se to znanje uporablja. Poleg tega danes pridobljeno enciklopedično znanje tako ali tako hitro zastari. In prav hitrost odzivanja na zunanje pogoje (globalizacijo) je danes lahko konkurenčna prednost. Zato bi bilo potrebno zmanjšati reproduktivno in okrepiti ustvarjalno učenje, tj. izobraževanje, naravnano na reševanje problemov, in povečati utež pri ocenjevanju za inovativnost in ustvarjalnost (Svetličič, 2007, str. 241). S krepitvijo sodelovanja med univerzami/šolami na splošno in industrijo oziroma gospodarstvom bi bilo potrebno zagotavljati usklajevanje izobraževalnih profilov potrebam gospodarstva (Svetličič, 2007, str. 240).

Povečevanje obsega in dosega izobraževanja ima pozitiven vpliv na ekonomsko rast. Toda vsako leto izobrazbe nima enakega vpliva. Upoštevati se mora še kakovost izobraževanja (kakovost poučevanja, izobraževalno infrastrukturo, kurikulum – učni načrt). Bolj od tega, kako dolgo študentje sedijo v šolah, je pomembno, kaj se tam naučijo, kaj znajo (Svetličič, 2007, str. 218).

S tem je povezano vprašanje, ali je za rast BDP pomemben splošen nivo izobrazbe za vse, ali pa najboljša izobrazba ozkega kroga najboljših. Empirične študije potrjujejo, da je oboje pomembno. Torej izobraziti vse prebivalstvo ter skrb za oblikovanje najbolj sposobnih (Svetličič, 2007, str. 219).

Zlati maturanti prav gotovo izstopajo iz povprečja, vendar je vprašanje, kaj se z njimi dogaja kasneje. Vodene statistike oziroma evidence o njihovi nadaljnji karierni poti ni. Iskanje talentov, torej tistih, ki so sposobni misliti kreativno, bi moral postati temeljni cilj v splošnem dvigovanju ravni znanja. Majhne države, kot je Slovenija, so kadrovsko zagotovo omejene. Danes celo zelo velike države iščejo talente po vsem svetu, saj ti postajajo vse bolj omejena »dobrina«, ko se države vse bolj zavedajo svoje omejenosti pri tekmovanju na temelju naravnih, fiksnih danosti (Svetličič 2007, 241). Podjetja so ocenila rastoči globalni trg delovne sile in talentov kot četrti najpomembnejši dejavnih njihove učinkovitosti. Kitajci imajo zato svojo pisarno v Silicijevi dolini, drugi uvažajo visoko izobražene. Univerze ustanavljajo svoje oddelke in centre za razvoj in raziskave na Kitajskem in drugje, zlasti v Aziji, kjer je največja zakladnica diplomirancev. Podjetja posebno pozornost posvečajo izobraževanju in upravljanju talentov. Nekateri celo govorijo o vojni za talente v svetu, kar ne preseneča.

Za večjo konkurenčnost potrebujemo tudi večji delež najvišje strokovno izobraženih znanstvenikov, njihovo raziskovalno navzočnost v gospodarstvu, kar lahko dosežemo z vsestransko podporo izjemnih znanstvenikov in raziskovalnih skupin. Na negovanje te izjemnosti se lahko pripravimo že v času srednješolskega izobraževanja, tako da dijakom z izjemnimi sposobnostmi sploh omogočimo njihov razvoj, jih v tem spodbujamo in usmerjamo. Hkrati pa se bodo morali univerzitetni študiji trdno povezati z razvojnimi projekti v gospodarstvu in povečati delež aplikativnih vsebin, če bodo želeli konkurirati praksi univerz v gospodarsko in znanstveno razvitih državah.

SKLEP

Iz prikazanih podatkov v nalogi izhaja, da se število vpisanih v visokošolske programe v Sloveniji povečuje, medtem ko je vpis v srednje šole že pošteno načela demografija. Število populacije na gimnazijah se je v zadnjih petnajstih letih podvojila – leta 1995 jih je bilo 20,3 %, leta 2009 pa že 40 % med vsemi mladimi.

Maturantov poklicne mature je manj kot maturantov splošne mature. Delež žensk je med maturanti splošne mature večji kot med maturanti poklicne mature. Delež zlatih maturantov na splošni maturi je večji (povprečje 2,88 %) kot delež zlatih na poklicni maturi (povprečje 1,30 %).

Z večanjem deleža vpisanih gimnazijcev oziroma maturantov splošne mature lahko pomeni za gimnazijo zniževanje standardov znanj (zmanjševanje zahtevnosti) in s tem zanemarjanje dela z nadarjenimi dijaki. Včasih so v gimnazije hodili le dijaki z realnim znanjem in učnimi navadami.

Če sklepamo na podlagi gibanj vpisa, lahko ugotovimo, da visok odstotek tako poklicnih kot splošnih maturantov nadaljuje izobraževanje. Za splošno maturo, ki maturante pripravlja za nadaljnje izobraževanje je to logična pot. Vprašanje pa je, zakaj se podobno dogaja na poklicni maturi, ki bi morala maturante usmerjati v začetek dela. Bolonjska prenova spreminja vlogo poklicne mature in ji daje večji pomen, saj se dijakom s poklicno maturo in opravljenim dodatnim predmetom splošne mature povečujejo možnosti za vpis v univerzitetne programe.

Vse očitneje postaja, da je tudi poklicna matura prevzela vlogo priprave na nadaljevanje izobraževanja, kjer se tako zgublja njena vloga priprave na poklicno delo.

Ostaja odprto vprašanje, ali zlati maturanti predstavljajo nadarjene in/ali talentirane kandidate, ki so pokazali izjemne dosežke in imajo potenciale na intelektualnem, ustvarjalnem in morda še kakem specifičnem področju. Žal nikjer nisem zasledila objavljenih podatkov kako so uspešni pri svojem študiju in kako na trgu dela svoje znanje/sposobnosti uporabijo/tržijo.

Mednarodne primerjave kažejo, da splošna matura ni unikum, pač pa je razmeroma dobro vpeta v evropski prostor. Prav tako v marsikateri državi uporabljajo rezultate svojih matur za vpis na univerze, res pa je, da imajo posamezne univerze, zlasti boljše oziroma eminentnejše, tam, kjer jih je več, vsaka še dodatne svoje kriterije izbire kandidatov – čim jim visokošolska zakonodaja to omogoča.

Z analizo nadaljnjega uspeha zlatih maturantov sem želela ugotoviti, ali so nadpovprečni v srednjih šolah najbolj uspešni tudi na univerzah in kasneje v svojih karierah. Ali se izplača biti najboljši? Žal sem ugotovila, da teh podatkov do sedaj ni še nihče zbiral, niti analiziral, tako da žal moje predpostavke ne morem niti potrditi niti zavreči.

Ugotovila sem, da se največ zlatih maturantov vpiše na študij medicine ter na študij Filozofske fakultete. V manjšini pa se odločajo za naš študij na Ekonomski fakulteti v Ljubljani.

Delež slovenske populacije, ki je vključena v terciarno izobraževanje, je dokaj velika, večja od povprečja v državah OECD. Potrebno pa bo dvigniti še kakovost izobraževanja.

Verjetno najbolj potreben pogoj za dvig uspešnosti gospodarstva so bolj sposobni zaposleni. Zaradi majhnosti naše države smo kadrovsko omejeni, vendar to težavo lahko odpravimo na različne načine. Težko se pridružimo večjim državam, ki iščejo velike talente po vsem svetu, lažje bi se bilo vključiti v boj za bolj talentirane iz naše bivše domovine. Temu trendu se lahko pridružimo na primer z mednarodnimi razpisi dodiplomskih ali podiplomskih raziskovalnih del. Dodatna konkurenca dobrih študentov bi najbrž lahko pripomogla tudi dvigu ravni študija.

Morda pa bi bilo že dovolj, da bi se bolj potrudili za naše- slovenske talentirane dijake, ter jih ustrezno porazdelili na različne študijske programe, s čimer bi nam kasneje pripomogli pri so-oblikovanju uspešnejšega gospodarstva.

Vsekakor bi morala država oziroma družba bolj ceniti dobre, uspešne. Ne le športnike, temveč tudi dijake, študente. Tako kot v športu od mladih nog izberejo najbolj talentirane in jih vzgajajo v vrhunske športnike, tako bi morali tudi na področju izobraževanja bolj izkoristiti potencial najbolj talentiranih.

LITERATURA IN VIRI

1. Berle Lakota, A. (2006). *Srednješolsko izobraževanje ali »kr neki«*. Vzgoja in izobraževanje, XXXVII, (1), 2006.
2. Bucik, V. (1987). *Metodološki problemi selekcijskega postopka ob vpisu na študij psihologije – pogled nazaj*. Anthropos, 17 (1-2), 250-259.
3. Bucik, V. (1), (2009). *Splošna matura na Slovenskem: včeraj, danes, jutri*. Sodobna pedagogika, 60, 126.
4. Černivec, E. & et. al. (2009). *Analiza prijave in vpisa za študijsko leto 2008/2009*. Ljubljana: Visokošolska prijavno-informacijska služba Univerze v Ljubljani.
5. Černivec, E. & et. al. (2010). *Analiza prijave in vpisa za študijsko leto 2009/2010*. Ljubljana: Visokošolska prijavno-informacijska služba Univerze v Ljubljani.
6. Drole, R. (2009). *Analiza: Zlati maturanti*. Ljubljana: Državni izpitni center.
7. Državni izpitni center. (2008). *Maturitetni izpitni katalog za splošno maturo 2011*. Ljubljana: Državni izpitni center.
8. Državni izpitni center (2010). *Letno maturitetno poročilo o poklicni maturi 2009*. Ljubljana:
9. Državni izpitni center.
10. Gabršček, S. & Bethell, G. (1996). *Matura Examinations in Slovenia*. National Examinations Centre.
11. *Gradivo za novinarsko konferenco: Rezultati spomladanskega izpitnega roka 2009*. Najdeno 5. maja 2010 na spletnem naslovu <http://www.ric.si/sporocila>
12. Ignjatović, M. & et. al. (2007). *Zaposljivost v Sloveniji. Analiza prehoda iz šol v zaposlitve: stanje, napovedi, primerjave*. Ljubljana: Založba FDV.
13. Kozoderc, D. (2006). *Nekateri izzivi poklicnega usmerjanja v slovenskih srednjih šolah*. Vzgoja in izobraževanje, XXXVII, (6).
14. Kramberger, A. & Pavlin, S. (2007). *Problem zaposljivosti v informacijski dobi*.
15. Muršak, J. (2009). *Kriza poklicne identitete: vloga poklicnega in strokovnega izobraževanja*. Sodobna pedagogika, 60, (1), 126.
16. OECD, 2004. *Completing the Foundation for Lifelong learning*, Paris.
17. Prah, Neža. (2009). *Ponekod se dodatno leto plača*. Ona, 11, (36), 42.
18. Pravilnik o poklicni maturi. Uradni list RS št. 44/2008 in 9/2009.
19. Pravilnik o splošni maturi. Uradni list RS št. 29/2008.
20. Rutar Ilc, Z. (2005). *Predstavitev projekta didaktična prenova gimnazij. Vzgoja in izobraževanje*, XXXVI, (4&5).
21. Slovenija in države OECD. Najdeno 5. junija 2010 na spletnem naslovu http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=2840
22. *Srednješolsko izobraževanje mladine in odraslih, Slovenija, konec šolskega leta 2008/2009 in začetek šolskega leta 2009/2010*. Najdeno 3. aprila 2010 na spletnem naslovu http://www.stat.si/tema_demografsko_izobrazevanje.asp
23. STA/Š.Z./P.J. (2010, 1. marec). »Srhljiv« 7,8-odstotni padec BDP. Najdeno 5. junija na spletnem naslovu <http://24ur.com/novice/gospodarstvo/lani-7-8-odstoten-padec-bdp.html>

24. Strniša, E. (2009, 27. april) *Kaj za Slovenijo pomeni »beg možganov«?* Najdeno 5. junija na spletnem naslovu: <http://www.rtv slo.si/slovenija/kaj-za-slovenijo-pomeni-beg-mozganov/99476>
25. SURS. (2010, 14. maj) *Vpis študentov v terciarno izobraževanje v študijskem letu 2009/2010.* Najdeno 3. junija 2010 na spletnem naslovu http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=3124
26. SURS. *Osnovnošolsko izobraževanje mladine in odraslih ob koncu šolskega leta 2008/2009 in na začetku šolskega leta 2009/2010.* Najdeno 3. aprila 2010 na spletnem naslovu http://www.stat.si/tema_demografsko_izobrazevanje.asp
27. SURS. (2008, 6. marec) *Ženske v Sloveniji.* Najdeno 5. junija 2010 na spletnem naslovu http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=1497
28. Svetličič, M.. (2007). *Izobraževanje in konkurenčnost gospodarstva.* Zaposljivost v Sloveniji.
29. Šušteršič, J. (2005). Gimnazijski program za jutri. *Vzgoja in izobraževanje*, XXXVI, (4&5).
30. Visokošolska prijavno-informacijska družba Univerze v Ljubljani. (2010). Število sprejetih zlatih maturantov po programih od študijskega leta 2005/2006 naprej- tabele. Ljubljana: VPIS.
31. Visokošolska prijavno-informacijska družba Univerze v Ljubljani. *Uvodni del analize za študijsko leto 2009/2010.* Najdeno 3. aprila 2010 na spletnem naslovu <http://www.vpis.uni-lj.si/>
32. Zakon o gimnazijah. Uradni list RS, št. 1/07-UPB1.
33. Zakon o maturi. Uradni list RS št. 1/2007-UPB1.
34. Zakon o visokem šolstvu. Uradni list RS, št. 119/06, 95/07, 15/08 in 64/08.
35. Zver, M. (2007) *Slovenski šolski sistem v številkah.* Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport.